



Гора І. В.,
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Національної академії
Служби безпеки України (Київ, Україна)
ORCID: 0000-0003-2940-5338



Колесник В. А.,
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
Національної академії
Служби безпеки України (Київ, Україна)
ORCID: 0000-0003-3570-8984

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2020.3-4/150-159>

УДК 343.985.3+343.14

ОКРЕМІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ Й КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВПІЗНАННЯ

Анотація. В статті розглядаються кримінально-процесуальні, криміналістичні й психологічні питання підготовки й проведення впізнання та оцінки його результатів слідчим і судом. Обґрунтовується можливість і правомірність проведення впізнання людини та інших об'єктів, образ яких сприймався не лише зором, а й на дотик і зберігся в пам'яті того, хто впізнає, як тактильний образ. У кримінальному провадженні таке впізнання можливе під час проведення окремої слідчої (розшукової) дії – пред'явлення особи або трупа чи речей для впізнання. Звертається увага на те, що криміналістична класифікація впізнання за об'єктами, які можна впізнавати, ширша за його процесуальну класифікацію, що спирається на визначення видів упізнання як окремих слідчих дій у Кримінальному процесуальному кодексі України. Розкрито сутність, завдання й наукові основи впізнання як процесуальної дії, психологічні основи формування й запам'ятовування уявного образу в пам'яті особи, яка впізнає, і з якою може бути проведеним впізнання різних об'єктів.

Метою дослідження виступає доведення принципової можливості правильного сприйняття на дотик і запам'ятовування людиною ознак різноманітних об'єктів, їх адекватного відтворення в пам'яті й отримання достовірного висновку особи щодо тотожності на основі раніше сприйнятих нею за допомогою тактильного відчуття ознак окремих об'єктів.

Зроблено висновок, що уявний образ особи, характерні ознаки зовнішності якої були сприйняті тим, хто впізнає, а так само й інших об'єктів з використанням тактильного сприйняття, дає підстави для проведення слідчої дії з метою впізнання конкретної особи чи предмета не лише в натурі чи за фотознімком або матеріалами відеозапису, що сприймаються зором, а й за збереженим у пам'яті особи тактильним образом. Висловлено рекомендації для підготовки й проведення такого способу пред'явлення особи й інших об'єктів для впізнання під час здійснення кримінального провадження.

Ключові слова: кримінальне провадження, криміналістична тактика, слідча дія, класифікація впізнання, психологія впізнання, уявний тактильний образ, впізнання особи, впізнання речей.

Постановка проблеми. Процес досудового розслідування кримінальних правопорушень є одним із найбільш складних видів соціальної діяльності. Специфіка його визначається тим, що орган досудового розслідування, а в ньому слідчий та прокурор як головні суб'єкти цього процесу, здійснюють велику кількість пізнавальних, організаційних та допоміжних дій і операцій. Все це спрямовано на пізнання механізму злочину чи кримінального проступку, встановлення винуватця чи винуватців, осіб, які сприяли вчиненню протиправних дій, що в підсумку приводить до розкриття обставин кримінального правопорушення та прийняття уповноваженими на те особами відповідного виваженого процесуального рішення у кримінальному провадженні. Основним способом збирання й перевірки доказів слідчим та прокурором вважають проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій. Така діяльність органу досудового розслідування та кожного з учасників кримінального провадження регламентована вимогами чинного кримінального процесуального законодавства. Водночас під час підготовки й проведення слідчих дій використовують розробки криміналістики.

Відомим є те, що криміналістика як окрема галузь наукових знань виникла у відповідь на потребу слідчої й судової практики мати належні засоби пізнання механізму й обставин вчинення злочину, слідів та інших доказів, що вказують на винуватців, ступінь їхньої вини, характер і розмір завданої шкоди тощо. Сьогодні ця наука демонструє

зрілість в усіх її складових – у загальній теорії й в окремих її вченнях, у криміналістичній техніці, криміналістичній тактиці й методиці розслідування окремих видів злочинів. За мірою розвитку й вдосконалення криміналістичних методів, засобів, прийомів і способів виявлення, фіксації, дослідження й використання доказової та іншої юридично значущої інформації роль криміналістики в правозастосуванні непинно зростає. І цей процес з кожним роком прискорюється. Безумовно, що в цьому важливу ролі відіграють наукові напрацювання кожного з розділів криміналістичної науки. Певне місце серед них посідають розробки в галузі криміналістичної тактики. В розрізі застосування положень криміналістичної тактики в досудовому розслідуванні частіше ставиться питання про тактику підготовки, проведення й використання в доказуванні результатів слідчих дій як важливого арсеналу тактико-криміналістичних засобів діяльності слідчого, прокурора. Науковці й практики погоджуються з тим, що сьогодні перед криміналістикою стоїть завдання з розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо підготовки й проведення окремих і конкретних слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій. До того ж, це має відбуватись з урахуванням реалій часто змінюваного й не завжди досконалого кримінального процесуального законодавства. Врахуванню підлягають також прогнозовані в подальшому негативні зміни в динаміці й якісній складовій злочинності, темпи розвитку й можливості якої часто перевершують намагання правоохоронних органів протидіяти їм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з процесуальних дій, що потребують окремої уваги з боку криміналістів науковців і практиків, є пред'явлення для впізнання. Проведення кожного впізнання як слідчої дії має суттєві нормативні, організаційні, психологічні, тактичні особливості й потребує врахування не лише законодавчих кримінальних процесуальних вимог, а й окремих наукових положень, дослідженню яких приділяється значна увага в науковій літературі з криміналістики та кримінального процесу. Вагомий внесок у розробку наукових і нормативних основ пред'явлення для впізнання й тактику його підготовки та проведення зробили відомі вчені, зокрема В. П. Бахін, Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, Я. Відацький, О. Я. Гінзбург, Г. І. Кочаров, Ю. М. Корухов, Є. Д. Лук'янчиков, М. І. Порубов, В. О. Снетков, В. В. Тищенко, Л. Д. Удалова, І. В. Шевчук, В. Ю. Шепітько, М. Г. Шурухнов, К. О. Чаплинський та багато інших. Між тим, тактико-криміналістичне забезпечення пред'явлення для впізнання вимагає удосконалення і додаткового аналізу під кутом зору конкретних змін, що відбуваються у сфері судочинства, кримінальних процесуальних норм, у розвитку й реалізації новітніх криміналістичних розробок та з урахуванням сучасних потреб і можливостей правоохоронної практики. Це стосується і розширення об'єктів впізнання та способів проведення такого впізнання з урахуванням факторів, що впливають на сприйняття й запам'ятовування людиною характерних ознак певних об'єктів.

Метою цієї статті є звернення в окремій публікації уваги науковців і практиків до питань сутності, значення й обґрунтування можливостей проведення впізнання особи та інших об'єктів за ознаками зовнішності в разі сприйняття їх не зором, а на дотик й запам'ятовування характерних ознак особи чи предмета як їх тактильного образу, що зберігся в пам'яті того, хто впізнає.

Виклад основного матеріалу. Впізнання – це вербальна дія, психологічну основу якої становить узнавання певною особою об'єкта, що сприймається у певний момент, за її минулим досвідом сприйняття цього самого об'єкта в разі, якщо образ такого об'єкта зберігся в пам'яті того, хто впізнає. Основою узнавання є зіставлення наявного сприйняття ознак певного об'єкта з ідеальними слідами, що збереглися в пам'яті особи і характеризують цей об'єкт. Узнавання під час здійснення впізнання особи чи речі – це складний психофізіологічний процес, що передбачає сприйняття, запам'ятовування, порівняння й розпізнавання. Під час цього особа, яка впізнає, зіставляє реальний об'єкт, конкретну особу, річ, що сприймається в цей момент, із зафіксованими раніше в пам'яті суб'єктивними образами й доходить висновку щодо наявності тотожності. Проведення впізнання особи чи речей під час досудового розслідування має відповідне наукове обґрунтування, що дає підстави стверджувати про достовірність отриманих результатів¹.

Кожна людина сприймає навколишній світ і об'єкти та явища в ньому органами відчуттів як частин організму, котрі виконують специфічні функції, і є морфофункціональними утвореннями, що забезпечують сприйняття різних подразників, які діють на організм людини². Внаслідок цього в її пам'яті людини утворюються сліди – уявні суб'єктивні образи. Такі уявні образи можуть бути зорові, слухові, нюхові, дотикальні чи комбіновані, коли в їх формуванні беруть участь кілька певних органів відчуттів. Якщо ознаки і властивості реального предмета, речі чи особи збігаються з ознаками образу, що запам'ятався, суб'єкт констатує, що це є той самий предмет, річ чи особа або схожий з ними. Основою узнавання слугує зіставлення фактичного і реального сприйняття певного об'єкта із ідеальним слідами, що характеризу-

¹ В Колесник, 'Слідчі (розшукові) дії навчальний посібник' (2014) 315.

² П Червяк, 'Медицина енциклопедія'. (2001) 540.

ють цей об'єкт за сукупністю його ознак і збереглися у пам'яті особи, яка впізнає. Впізнати яку-небудь особу, річ, предмет або явище – це означає упізнати певний об'єкт як такий, що вже був сприйнятим у нашому минулому досвіді на основі відтворення притаманних тільки йому рис у пам'яті особи. Узнавання під час здійснення впізнання особи, трупа чи іншого об'єкта – це складний психофізіологічний процес, що складається із сприйняття, запам'ятовування, порівняння й розпізнавання, коли особа, яка впізнає, зіставляє реальний об'єкт (конкретну особу, річ, обстановку) із сприйнятими й зафіксованими раніше та збереженими в пам'яті суб'єктивними образами й доходить висновку про наявність чи відсутність тотожності або встановлення певного ступеня подібності порівнюваних об'єктів завдяки виявленим збіжним ознакам.

Першим і необхідним етапом процесу узнавання є сприйняття людиною зовнішнього вигляду об'єкта за допомогою органів відчуттів. Субстратом сприйняття є відчуття, які утворюють безперервний комплекс у просторі й у часі у випадку із зоровими сприйняттями й сприйняттями на дотик або тільки в часі, коли сприйняття утворюється за допомогою зміни якості чи інтенсивності відчуттів. Найбільш розвинутою в переважній більшості людей і важливою та інформативною для процесу узнавання під час впізнання є система зорових сприйнятів. Далі йдуть сприйняття слухові, дотикові, нюху, смаку та ін.

Для правильного розуміння сутності впізнання як окремої слідчої дії й правильної оцінки її результатів важливе значення має знання сутності психологічних процесів, що відбуваються в пам'яті людини і які пов'язані із сприйняттям, запам'ятовуванням та відтворенням подумки образу раніше сприйнятого об'єкта. Сприймаючи певний об'єкт, людина, як правило, більше уваги звертає на ті його властивості, які дають змогу краще зрозуміти природу такого об'єк-

та, його значення й значимість для самої людини тощо. Під час першого знайомства з об'єктом, який спостерігають зором, людина немовби «обмацує» його поглядом, звертає увагу на помітні зовні деталі, послідовно формує цілісний образ. У цей час у зоровій пам'яті фіксуються ознаки, що характеризують особу, річ, а в моторній – сигнали від окорухових м'язів. Утворюється своєрідне «коло ознак», у якому зорова й моторна інформація, що як імпульси надходять до кори головного мозку, інтегруються. При повторному знайомстві з тим самим об'єктом збережене в пам'яті «коло ознак» допомагає упізнати в ньому раніше сприйняте зображення. Здатність сприйняття, запам'ятовування, збереження в пам'яті й відтворення зовнішнього вигляду особи або речі – об'єкта спостереження залежить від виду (типу) пам'яті особи, яка впізнає. За характером психічної активності, як правило, розрізняють такі види пам'яті: рухову або моторну, тобто пам'ять, спрямовану на запам'ятовування рухів, насамперед рухових навиків і звичок людини; емоційну, тобто пам'ять, спрямовану на запам'ятовування емоційних почуттів людини (страх, роздратованість, розгубленість); словесно-логічну, тобто пам'ять на слова, висловлювання, коли менше запам'ятовується конкретний образ людини, а більше її мовлення, особливість вживання термінів, їх суть, виражена в словах; образну, тобто фіксування раніше сприйнятих явищ і предметів у вигляді конкретних, наочних, зорових, слухових, дотикових та інших уявлень¹. Останній вид пам'яті – образна, надзвичайно інтенсивно розвивається у зв'язку із специфічними умовами діяльності, в умовах компенсації або заміщення недостатніх видів пам'яті, наприклад, у осіб із глибокими і тривалими вадами зору, слуху. Психічна активність людини формує в її пам'яті ідеальні сліди.

Ідеальні сліди або сліди пам'яті є іманентними, їх наявність встановлюють-

¹ М Варій, 'Загальна психологія підручник' (2009) 320–322

ся низкою властивостей, що притаманні лише ідеальним слідам-відображенням: активність характеризує динамічну сторону діяльності людини, в процесі якої вона сприймає матеріальну реальність; вибіркковість на рівні людської свідомості опосередкована багатьма факторами та умовами об'єкта, який сприймається, і суб'єкта відображення; доцільність визначається завданням діяльності, метою відображення у свідомості, а саме – пізнання певних подій, факту, предмета; формування і зберігання слідів пам'яті у свідомості людини є головною умовою впізнання раніше сприйнятого взагалі. Сьогодні ідеальні сліди, що зберігаються в пам'яті людини, ще називають уявними образами.

Образ – категорія загальнопсихологічна, результат відображення об'єктивного світу у відповідних відділах кори головного мозку людини. Кожний образ створюється людиною внаслідок впливу на її рецептори подій зовнішнього світу, дії зовнішніх та внутрішніх подразників. У вузькому розумінні образ означає чуттєву форму відображення. У психічно нормальних людей відправним є адекватність відображення в образі об'єктів. Уява – це також психічний процес, що полягає у створенні людиною нових образів, уявлень, думок на базі її попереднього досвіду. Кожне уявлення є чуттєво наочним образом предметів чи явищ дійсності, який зберігається і відтворюється в свідомості, його основою є минулий досвід людини, її попередні сприймання і відчуття. Фізіологічним механізмом уявлень є оживлення в корі головного мозку раніш утворених тимчасових нервових зв'язків, оживлення попередніх відчуттів і сприймань¹. Уявний образ – це уява про зовнішність, ознаки особи або речі, що створена й збережена в пам'яті людини на базі сприйняття у процесі складної діяльності людської свідомості. Уявні образи, які зберігаються в пам'яті особи, є ідеальними, в розумінні – не матеріальними, носіями інфор-

мації, що завжди мають суб'єктивний характер. Слід пам'яті нематеріальний, хоча і становить продукт матеріальної діяльності. Він невидимий і недоступний для стороннього спостерігача, його не можна побачити, сфотографувати або виявити й розпізнати за допомогою будь-якого технічного пристрою. Підсумовування сприйнятого – властивість психічного відображення, а отже і сформованого у процесі сприйняття сліду пам'яті. Однак процес формування сліду пам'яті затяжний і адекватність відображення залежить від низки різноманітних факторів, зокрема й тривалості сприйняття, коли відбувається поступове накопичення інформації про властивості й ознаки особи, речі чи іншого об'єкта сприйняття, спрямованості й налаштування на сприйняття певного об'єкта тощо. Ведучи мову про спосіб узнавання під час проведення впізнання, маємо на увазі механізм здійснення цього психофізіологічного процесу, який у певну міру залежить від умов попереднього за часом та теперішнього сприйняття образу і психологічного типу особи, яка впізнає.

Можливість ототожнення різноманітних об'єктів зумовлена тим, що кожний із них має певні властивості, проявом котрих є ознаки: загальні, що притаманні однорідним предметам, і особливі індивідуальні (ідентифікаційні), котрі характеризують конкретний об'єкт і сприймаються під час впізнання. Висновок про тотожність об'єкта завжди базується на сукупності його ідентифікаційних ознак. Неточності та прорахунки у визначенні цих ознак, уведення до комплексу ознак таких особливостей об'єкта, котрі не можуть виконувати їхню роль, призводять до помилок у висновках і помилкового впізнання. Так, наприклад, сучасна наукова уява про особу базується на тому, що кожна людина як індивід має певну сукупність властивостей, зокрема відносно постійних соціальних, біологічних, психологічних тощо, які перебу-

¹ 'Психологічний словник' (1982). 109, 199–200.

вають у інтегральній єдності. Залежно від ситуацій і конкретних завдань, використаних засобів і методів дослідження піддаються певні групи властивостей або окрема властивість конкретної людини. Результативність процесу встановлення особи залежить здебільшого від повноти й вірогідності інформації про властивості та ознаки індивіда. Здійснюючи впізнання особи і вивчаючи з цією метою конкретну людину, насамперед звертають увагу на ті ознаки, що характеризують конкретного індивіда. Ознаки, які спостерігались раніше і запам'ятались, зіставляються з тими, які сприймаються безпосередньо під час впізнання

Комплекс таких властивостей вивчається криміналістикою і на підставі здійснених наукових розробок формуються наукові основи для впізнання та ідентифікації різноманітних об'єктів за їх ознаками. Достовірність отриманих результатів впізнання особи чи речей як слідчої дії ґрунтується на положеннях окремого криміналістичного вчення – криміналістичної ідентифікації. У загальному розумінні криміналістична ідентифікація – це процес встановлення конкретного матеріального об'єкта, порівняльне дослідження об'єктів (особи, речей тощо), пов'язаних із подією, яку розслідують, з метою вирішення питання щодо їхньої totoжності і подальшого встановлення характеру зв'язку єдиного шуканого об'єкта з цією подією¹.

Науковою основою впізнання як слідчої дії можна вважати положення матеріалістичної діалектики та філософське вчення про індивідуальність об'єктів матеріального світу й принципову можливість пізнати їх, розуміючи при цьому пізнання як зумовлений законами суспільного розвитку й нерозривно пов'язаний з практикою процес відображення і відтворення в людському мисленні дійсності. На впізнання як окрему слідчу дію поширюються найбільш загальні положення теорії ідентифікації,

які дають змогу правильно організувати, провести порівняння об'єкта впізнання з уявним образом раніше сприйнятого об'єкта і оцінити істинність отриманого в результаті висновку.

Сучасні досягнення науки психології показують принципову можливість правильного сприйняття й запам'ятовування людиною ознак об'єктів, їх адекватного відтворення й отримання достовірного висновку щодо totoжності на основі раніше сприйнятих і відтворених ознак об'єкта. Криміналістами й психологами досліджені людські механізми сприйняття, запам'ятовування і узнавання, зокрема й в складних умовах короткочасного контакту або за наявних відволікаючих умов, виявлені типові види помилок та їх причини, доведено, що успішність впізнання залежить від умов сприйняття, особистих якостей особи, що впізнає, виразності індивідуальних ознак об'єкта, бажання й готовності особи, що впізнає, до отримання вірогідного висновку та низки інших факторів. На психологічні основи впізнання як слідчої дії та важливість урахування психологічних особливостей такого виду ідентифікації і водночас на недостатнє вивчення природи слідів пам'яті, на підставі яких здійснюють ідентифікацію, вказують і польські криміналісти².

Людина пізнає, запам'ятовує й упізнає матеріальні об'єкти навколишнього світу завдяки їх сприйняттю з використанням наявних у людини відчуттів. Трапляються випадки, коли мають місце вади певних органів відчуттів і їх функції перебирають на себе інші органи, діяльність яких підвищується і завдяки цьому отримується кращий результат. Так відбувається, коли людина змалечку чи в ранньому віці втрачає зір і на місце зорового сприйняття приходить підвищена здатність сприйняття матеріальних об'єктів на дотик або ж підвищена тактильна чутливість – тактильне відчуття, яке іноді називають «тактильним зором».

¹ | Гора, В Колесник, 'Криміналістика: навч. посібник' (2005) 44

² 'Kryminalistyka' (1999) 240–241

У ньому беруть участь тангорецептори – вид тактильних рецепторів, які реагують на дотик, та інші рецептори шкіри, що розкидані у вигляді чутливих точок по її поверхні і щільність розподілу яких на різних ділянках різна. Найбільшу тактильну чутливість має поверхня кінчика язика і шкіра долонної сторони останньої фаланги пальців. Відчуття, що виникають у людини, викликаються дотиком, тисненням, вібрацією, фактурою об'єкта, його протяжністю. Це зумовлено комбінованою дією окремих рецепторів шкіри, нервових сплетінь, які дають змогу відобразити якісні особливості поверхні предметів, їх щільність, місце торкання до тіла, розмір поверхні та її окремі дрібні деталі¹. У різноманітних життєвих ситуаціях частіше основним органом відчуття дотику в людини виступають руки, а якщо бути більш точним, то пальці рук, за допомогою яких навіть за відсутності зорових відчуттів людина може розрізнити й запам'ятовувати характерні ознаки багатьох предметів.

Формування й запам'ятовування дотикового образу зумовлено реалізацією рухів обмацування руками, завдяки чому в пам'яті відтворюється контур об'єкта, особливості структури, форми поверхні й формується цілісний кінцевий дотиковий образ. Людина завдяки тактильному відчуттю і тактильним сприйняттям здатна розвивати в собі свідомість, мислення, не втрачаючи всього того, що мають люди, які здатні добре бачити й чути. Проблемаю вивчення тактильного сприйняття займаються вчені в галузі фізіології, психології, нейропсихології, нейрофізіології і хоча вона на сьогодні все ще недостатньо вивчена, але все ж таки наявні наукові розробки дають підстави для твердження про те, що люди з добре розвиненим тактильним відчуттям здатні сприймати й запам'ятовувати ознаки фізичних тіл та інших об'єктів

на дотик. Прикладом цього може бути швидке й безпомилкове розрізнення особами з тяжкими вадами зору тактильних знаків на грошових купюрах різного номіналу, що дає їм можливість користуватись готівкою, хоча для більшості інших людей такий спосіб розрізнення грошових знаків не доступний. Мозок людини здатен перетворювати тактильну інформацію у зорові образи. Здатність незрячих людей до сприйняття зображень на дотик надихнула авторів проекту під керівництвом Марка Ділона створити для людей із слабким зором 3D-зображення найбільш відомих картин, шедеврів художнього мистецтва, банк даних про які стане доступним для кожного. Першою їх розробкою став шедевр великого Леонардо да Вінчі «Мона Ліза» і тепер незрячі люди можуть за допомогою пальців уявити як виглядає ця знаменита картина і кого та в якому людському образі зображено на ній². Таку ж мету переслідували й організатори музейної виставки в Новому Орлеані, які презентували влітку 2019 р. технологію, що дає змогу людям із вадами зору своєрідно «побачити» картини. Для цього спеціальна програма переформатовує будь-яке зображення у рельєфну 3D-версію, оснащену сенсорами. Аудіогід розповідає про той елемент картини, до якого торкнулася незряча людина. Науковці й автори цього проекту переконані, що завдяки такій технології колекції музею стануть доступними і для сліпих людей та людей із слабким зором³. Отже, ніщо не заважає особі із розвинутим тактильним відчуттям сприйняти на дотик, сформувані уявний образ і запам'ятати характерні ознаки не лише будь-якого об'ємного зображення, речі, а й ознаки зовнішності іншої людини також.

Зовнішній вигляд кожної людини, або її зовнішність, з одного боку, є об'єктивною властивістю певної особи, а з ін-

¹ 'Тактильна чутливість'. <<http://vseslova.com.ua/word/>> дата звернення 11.08.2020

² 'Сліпі «побачать» відомі картини'. <<https://znaj.ua/news/science-and-technic/31739/nezryachi-lyudi-zmozhut-dotorknutisya-do-shedevriv-svitovogo-mistectva>> дата звернення 11.08.2020

³ 'Відчути мистецтво на дотик'. <<https://www.unian.ua/science/10575300-vidchuti-mistectvo-na-dotik-prezentovano-tehnologiyu-yaka-dopomozhe-nezryachim-lyudyam-pobachiti-kartini>> дата звернення 11.08.2020

шого – це уявний образ певної особи в пам'яті суб'єкта, що взаємодіє з нею, як нерозривна сукупність зовнішніх елементів і ознак, які сприймає особа у вигляді цілого або фрагментарного образу. Кожна людина набуває індивідуального вигляду завдяки наявності різноманітних необхідних та випадкових відхилень від деякого усередненого варіанта. Як видові морфологічні відхилення, так і індивідуальні морфологічні ознаки притаманні лише певному організму і передаються спадково. Проте у природі немає двох однакових людей, які б мали абсолютно тотожний набір генів, що й визначає практичну нескінченність, варіативність ознак зовнішності в межах навіть однієї популяції населення чи однієї родини¹. Тому цілком правомірним і науково обґрунтованим можна вважати проведення впізнання особи за ознаками зовнішності, які були сприйняті тактильно під час обмацування обличчя руками й збереглися у пам'яті того, хто впізнає. Це по суті таке саме пред'явлення особи для впізнання, можливість якого встановлена положеннями ст. 228 КПК України, але ознаки зовнішності якої були сприйняті особою, що впізнає, «тактильним зором» і зберігаються в пам'яті людини як тактильний образ.

Вимоги до порядку підготовки й проведення впізнання особи за тактильним образом залишаються загальними. Особливість має з'ясування під час попереднього допиту особи, яка впізнає, обставин і способу сприйняття нею ознак зовнішності, відомостей про характер і особливості ознак зовнішності, які запам'ятались і за якими може бути упізнано особу, а також повідомлення під час впізнання і внесення до протоколу даних про сприйняті на дотик повторно конкретні ознаки зовнішності, що стали підставою для висновку про впізнання або не впізнання особи. Істотно підвищує об'єктивність оцінки такого впізнання застосування для його додаткової

фіксації відеозапису, результати якого можуть бути демонстровані учасникам кримінального провадження як під час досудового розслідування, так і в судовому засіданні.

Окремий аспект має морально-етична сторона такого способу проведення впізнання, оскільки не завжди і не всі особи, в тому числі й статисти, можуть погодитись на обмацування їхнього обличчя руками чужої людини. Водночас і тому, хто впізнає, не завжди вдається опанувати хвилювання, яке він відчуває під час повторного сприйняття на дотик обличчя кривдника, а складність розпізнавання характерних ознак зовнішності накладає тягар відповідальності за правильність впізнання. Тому до початку проведення пред'явлення для впізнання усіх його учасників треба повідомити про спосіб встановлення ознак зовнішності і порядок дій кожного та отримати зрозуміло висловлену згоду на участь у впізнанні.

Можна вважати, що в такий спосіб за раніше сприйнятими і збереженими в пам'яті тактильними ознаками уявного образу живої особи може бути проведено не впізнання як живої особи, так і трупа, а також окремих предметів, речей. Для цього має бути забезпеченим дотримання загальних нормативних правил і порядку та враховано особливості підготовки й проведення відповідної процесуальної дії, зокрема й щодо вигляду та кількості об'єктів, які підлягають впізнанню разом з тим, який впізнають.

Висновки. Впізнання особи та інших об'єктів, як і будь-яка слідча (розшукова) дія, за порядком підготовки, проведення, фіксації результатів та їх оцінкою органом досудового розслідування і судом має відповідати вимогам кримінального процесуального закону. Проте різноманітність видів впізнання, для яких розробляються окремі засоби й прийоми тактико-криміналістичного забезпечення, вказує на те, що в законо-

¹ І Гора, В Колесник. *Використання методу словесного портрета в ототожненні осіб окремих антропологічних груп навч. посібник* (2010) 7

давчих нормах передбачити всі об'єкти й особливості проведення впізнання та встановити для них чітко визначені в конкретній статті Кримінального процесуального кодексу правила проведення слідчої дії неможливо. Саме тому криміналістична класифікація видів впізнання завжди була й буде ширшою, але такою, яка враховує загальні процесуальні приписи щодо проведення слідчих (розшукових) дій. Завданням криміналістичної тактики і є розроблення таких тактичних прийомів та рекомендацій з проведення пред'явлення для впізнання, в яких будуть враховані усі можливі для впізнання різноманітних об'єктів, способи й форми відображення їх ознак і водночас буде забезпеченим дотримання загальних процесуальних вимог проведення й фіксації цієї процесуальної дії.

У пізнанні людиною об'єктів навколишнього світу задіяні всі органи відчуття, що й дає змогу сприймати, запам'ятовувати і зберігати та відтворювати в пам'яті характерні ознаки раніше сприйнятих об'єктів. Під час впізнання особи той, хто впізнає, порівнює її наявний образ із збереженим у пам'яті уявним образом особи, яку він сприй-

мав раніше, і на підставі такого порівняння доходить висновку про результат впізнання. Такий самий процес відбувається під час впізнання інших предметів, що сприйняті особою на дотик. Цей висновок повідомляється слідчому, про що робиться відповідний запис у протоколі слідчої дії. Люди, які мають добре розвинуте тактильне сприйняття і часто користуються в житті уявними образами, що сформувались на основі тактильного відчуття, можуть використовувати такі уявні тактильні образи для порівняння й ототожнення сприйнятих об'єктів. На сьогодні впізнання особи та інших об'єктів за їх тактильним образом не має широкого поширення в практиці досудового розслідування, але немає й підстав відкидати такий спосіб проведення впізнання та використання його результатів у доказуванні. Розроблення науково обґрунтованих тактичних прийомів і правил підготовки й проведення впізнання особи за ознаками її зовнішності та інших предметів за їх зовнішніми ознаками, що сприйняті на дотик і збереглися як уявний тактильний образ в пам'яті особи, яка впізнає, має бути одним із сучасних завдань криміналістичної тактики.

REFERENCES

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOKS

1. Gora I, Kolesnik V, 'Kriminalistika' [Criminalistics] (2005) 320 [in Ukrainian].
2. Gora I, Kolesnik V, 'Vicoristannya metodu slovechnogo portreta v ototozhnenni osib okremix antropologichnih grup' [The use of method of verbal portrait is in equation of persons of separate anthropological groups] (2010) 88 [in Ukrainian].
3. Kolesnik V, 'Slidchi (rozshukovi) dii' [Inquisitional (to the search) actions] (2014) Kriminalne procesualne pravo Ukraini [Criminal judicial right for Ukraine] 299–354 [in Ukrainian].
4. Chervyak P, 'Medichna enzhiklopediy' [Medical encyclopaedia] (2001) 1024 [in Ukrainian].
5. Varyi M, 'Zagalna psigologiy' [General psychology] (2009) 1007 [in Ukrainian].

EDITED BOOKS

6. Psigologichniy slovnik [Psychological dictionary] (1982) 216 [in Ukrainian].

TRANSLATED BOOKS

7. Kryminalistyka [Criminalistics] (1999) 410 [in Poland].

WEBSITES

8. Nezryachi lyudi zmozhut dotorknutisya do shedevriv svitovogo mistectva [A blind will «see» well-known pictures] <<https://znaj.ua/news/science-and-technic/31739/nezryachi-lyudi-zmozhut-dotorknutisya-do-shedevriv-svitovogo-mistectva>> data zvernennia 11.08.2020 [in Ukrainian]

9. Tactilna chutlivist [Haptic sensitiveness] <<http://vseslova.com.ua/word/>> data zvernennia 11.08.2020 [in Ukrainian]

10. Vitchuti mistectvo na dotik [To feel an art by touch]. <<https://www.unian.ua/science/10575300-vidchuti-mistectvo-na-dotik-prezentovano-tehnologiyu-yaka-dopomozhe-nezryachim-lyudyam-pobachiti-kartini>> data zvernennia 11.08.2020 [in Ukrainian]

Hora I.

*Doctor of Legal Sciences, Professor,
Leading research worker
of Scientifically-organizational center
of National Academy of Security Service of Ukraine
ORCID ID: 0000–0003–2940–5338*

Kolesnyk V.

*Doctor of Legal Sciences, Professor,
Main research worker
of Scientifically-organizational center
of the National Academy of Security Service of Ukraine
ORCID ID: 0000–0003–3570–8984*

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2020.3-4/150-159>

SEPARATE JUDICIAL AND CRIMINALISTICS PROBLEMS OF RECOGNITION

Annotation. *In the article the criminal-judicial, criminalistics and psychological questions of preparation and realization of recognition and estimation of his results are examined by an investigator and court. Possibility and legitimacy of realization are grounded recognitions of man and other objects, character of that was perceived by not only sight, but also by touch and saved in memory of that, who knows, as haptic character. In criminal realization such recognition is possible during realization of separate inquisitional (of criminal investigation) action – producing of person or dead body or things of recognition. Attention applies on that criminalistics classification recognitions after objects, that can be identified, wider than his judicial classification that leans against the decision of types of recognition as separate inquisitional actions in the Criminal code of practice of Ukraine. Essence, task and scientific bases of recognition, is exposed as a judicial action, psychological bases of forming and memorizing of imaginary character in memory of person, that knows, and with that can be conducted recognition of different objects.*

As an aim of research leading to of fundamental possibility of correct perception comes forward by touch and memorizing of signs of various objects a man, them adequate recreation at memory and receipt of reliable conclusion of person in relation to equality on the basis of earlier perceived by her by means of the haptic feeling of signs of separate objects.

With reference to psychology of human cognition of objects and phenomena of the surrounding world drawn conclusion, that imaginary character, characteristic signs of objects, perceived with the use of the haptic feeling, grounds for realization of inquisitional action with the aim of recognition of certain person or object not only in nature but also after stored in memory of person by haptic character. Recommendations are expounded for preparation and realization of such method of producing of person and other objects for recognition during realization of criminal realization.

Keywords: *criminal realization; criminalistics tactics; inquisitional action; classification of recognition; psychology of recognition; imaginary haptic character; recognition of person, recognition of things.*